

Анджэй Тшэбіньскі/ Andrzej Trzebiński (1922 – 1943) – Польскі паэт, драматург, літаратурны крытык і публіцыст з "пакалення Калумбаў". Большасць твораў са спадчыны Тшэбіньскага згарэла падчас Варшаўскага паўстання, ацалела ўсяго каля 400 старонак. Гэта вершы, драматычныя гратэск "Каб падняць ружу" (у якой аўтар рэалізаваў сваю канцэпцыю драмы, выкладзеную ў артыкуле "Лабараторыя драмы"), фрагменты няскончанай повесці "Кветкі з забароненых дрэваў", публіцыстычныя артыкулы і дзённік.

Каб падняць ружу... (Aby podnieść róże...)

Асобы:

Возуб Тэнеруа – дыктатар "in potentia", амаль містычная постаць
Іклот Ільфэрэ – дыктатар "in potentia"
Ральф Арыёні – дацэнт, ці, можа, прафесар сацыялогіі
Рыза Аблівія – дзяўчына відавочна лёгкіх паводзінаў, нудыстка
Гарпадатэ – grosмайстар у шахматах
Эрнэст Кенгур – чэмпіён у цяжкой вазе, баксёр
Лама Базарні – "правая рука" Іклота Ільфэрэ
Хлопец-ліфцёр
Людзі Базарні і Возуба

Дзеянне адбываецца ў інтэрнацыянальным гатэлі "Марока".

Дзея I

Ультрасучасна абсталяваная спартовая зала гатэля "Марока". Пасярод стаіць тэнісны стол з нацягнутай сеткай. На сценах кубістычныя спартовыя кампазіцыі ў цёмных, згушчаных танах. На акне, пакуль што зачыненым, – чорная зігзагападобная падстаўка з парай кактусаў. Гарпадатэ, шахматыст, майстар свету – у белым тэнісным касцюме. Эрнэст Кенгур таксама ў тэнісным касцюме, і таксама ў белым. Ральф Арыёні, прафесар – ці, можа, дацэнт – сацыялогіі – у халаце, з цыгарэтай у зубах. Рыза Аблівія, па-жаночку прыгожая дзяўчына, з вычварэнскім бантам у валасах, з голымі нагамі, напэўна, нудыстка.

Гарпадатэ (да Арыёні): Прафесар, мы пачынаем гульнію, а ваша цыгарэта можа нам прапаліць шарык, апошні шарык у гатэлі "Марока". (да Аблівіі) Дык ты сапраўды думаеш, што канец свету? (вельмі інтэлігентна) Свету, для якога я –

гросмайстар у шахматах? *(падыходзячы да стала)* Праўда, я заўжды адчуваў гэтую сваю залежнасць ад свету як адсутнасць залежнасці, але сёння...

Кенгур: Ваша падача, майстра! Толькі асцярожней з шарыкам!

Гарпадатэ: Увага! *(падае, пачынаецца белая, лёгкая гульня)* Семнаццаць: семнаццаць... не бойцеся за яго, гэта моцны шарык...

Кенгур: Такіх моцных шарыкаў пайшло за сёння, здаецца, сем... *(да Аблівіі)* Ну і? – канец свету?..

Аблівія *(да Кенгура):* У вас, відаць, былі адны двойкі па рэлігіі! *(з найўнай мудрасцю)* Але ж так не выглядаў ніводзін прыстойны канец свету! *(да Арыёні)* Ты ведаеш, Ральф, хто гэта такія? *(паказвае нешта праз акно)*

Арыёні: Ах, ці можна нешта ведаць і разумець праз акно!

Гарпадатэ *(нерадражнівае):* Ведаць, разумець?.. Адкуль я ведаю... Тым больш праз акно... Ну, аднак мне здаецца... *(не дагаворвае)* Бо... *(да Кенгура)* Эх, чэмпіён, люблю я такія касыя падачы, яны мне нагадваюць ход сланом... *(да Арыёні)* Ну проста рэвалюцыя, прафесар!.. Гэта ж вядома і без газет!

Кенгур *(з лёгкасцю адбіваючы падачу):* А вось і не адгадалі! Па рэлігіі ў мяне заўсёды былі тройкі, а двойкі – па гісторыі – А-ёй! І ў выніку сёння на ўсе гэтыя палітычныя справы ў мяне няма нават найдурнейшых поглядаў...

Аблівія *(да Кенгура):* Вам патрэбныя погляды? Людзі страляюць у людзей, а вам яшчэ патрэбныя погляды? Ральф, ты павінен усё яму патлумачыць!..

Арыёні: Рыза, дзетка, гэта ж ты якраз нічога не разумеш... А я, магчыма, і мог бы што-небудзь расказаць, бо акурат у мяне ёсць погляды, але гэтыя справы – там, за акном *(паказвае на вуліцу)* – яны нейкія іншыя... *(да Кенгура)* У мяне таксама, як і ў вас, няма ніякіх поглядаў на гэтыя справы. У мяне ёсць проста погляды!..

Гарпадатэ: Васемнаццаць: семнаццаць, чэмпіёне! *(да Арыёні – рассеяны і легкадумны)* Ваша праўда, гэтыя рэчы трэба цалкам зневажаць. *(да Кенгура)* Вашы падачы, чэмпіёне.

Арыёні: Не. Мы ўсё не можам паразумецца. Тут не ідзе размовы пра тое, каб нешта зневажаць. Размова пра тое, што наша агульная гісторыя засталася дзесьці адзуду, па-за намі, і мы, сучасныя людзі з самымі сучаснымі душамі і

поглядамі, насамрэч не можам жыць у гэтай гісторыі. Мы ўсё яшчэ павінны жыць неверагодна і гратэска.

Кенгур (*а-ля Піліп з Канпель*): Ага, але якая ўласна гэтая сённяшняя рэвалюцыя – вельмі добрая ці вельмі дрэнная?

Гарпадатэ: Спадар, няўжо вы не разумееце, што праз яе нельга будзе дастаць новы шарык, калі ён трэсне!

Арыёні: Так, але вы, майстар, забываеце, што ў той жа час праз яе нас нагнала гісторыя. Гэтая страляніна ў чалавека якраз і ёсць...

Кенгур (*навучальна*): Таму трэба быць уважлівым, раз нельга купіць новы. (*аўт*) Халера. Семнаццаць: дзевятнаццаць! Занадта моцна ўдарыў... (*уражаны*) У боксе гэта было б абсурдам!

Аблівія: Ральф, яны з гэтым пінг-понгам паводзяць сябе, як дзеці! (*да Гарпадатэ*) А ты ж ведаеш, Пабла, як я баюся дзяцей.

Гарпадатэ: Лепей стаць ля акна і... пляцца туды. Рыза, скажы, што ты хочаш? (*да Кенгура*) Так, дзевятнаццаць: семнаццаць (*да Арыёні*) І на каго вы ставіце, прафесар?

Арыёні (*з тонкай іроніяй*): Перамагае заўсёды праўда. Стаўлю на яе!

Гарпадатэ (*надчас доўгіх і рэзкіх падач*): О, вы мне нагадваеце гэтым майго светлай памяці папярэдніка, grosмайстра доктара Карла Дора. Ён таксама меў звычайку паўтараць гэты афарызм, што праўда заўжды перамагае (*адпраўляючы шарык у сетку*). Ну і ўрэшце прайграў мне!

Аблівія (*абражаная*): Ты ўвогуле не зразумеў іроніі прафесара (*вельмі “па-дзявочы” да Арыёні*). Гэта быў намёк на несапраўднасць абодвух партнёраў, праўда? Бо ў настольным тэнісе заўсёды перамагае толькі сапраўдны тэнісіст, так, Ральф?..

Кенгур: Васемнаццаць: дзевятнаццаць. Мае падачы, майстра!

Арыёні (*да Аблівіі*): О не. Гэта проста быў такі сабе філасофскі жарт: я ўжыў у дачыненні да пінг-понга рыторыку Сярэднявечча і прагматызму.

Аблівія: Праўда? Гэта ж цудоўна! (*пляскае ў далоні, падобная да вялікай прыгожай лялькі*) Дык у гэтых трох словах ажно столькі гумару і філасофіі?

Кенгур: Прафесар, гумарам малю – цыгарэта!!! Бо мы ж праз гэтую праклятую рэвалюцыю не можам купіць новы шарык.

Арыёні: Я гляджу, вы, чэмпіёне, дзякуючы пінг-понгу здабылі сабе палітычныя погляды! (*цытуе*) “Праз гэтую праклятую рэвалюцыю”... гм... праклятую... адным словам, вы досыць раптоўна робіцеся контррэвалюцыянерам! (*да Аблівіі*) Перамагае заўсёды праўда – гэта значыць, што праўдай можа быць толькі і выключна перамога. Гэта закулісны бок майго жарту (*элегантна гасіць цыгарэту*).

Кенгур (*няўпэўнена*): Не. У мяне ўсё яшчэ няма палітычных поглядаў, прафесар... гэтыя словы пра рэвалюцыю...

Гарпадатэ: Забудзь пра гэта, чэмпіён. Бо прафесара можна было б схапіць за словы... (*Кенгур зраае з “бэжэнду” і атрымлівае ачко*).

Кенгур: Дзевятнаццаць: дзевятнаццаць! Пароўну!

Арыёні (*да Гарпадатэ*): О, мяне схапіць за словы? За якія, майстра?

Гарпадатэ: Уласна за гэтае “пароўну”, за ўсялякія нічыя... Праўдай можа быць толькі і выключна перамога! Ну як?

Аблівія: Але ж, Пабла, у настольным тэнісе не бывае нічыёй!

Гарпадатэ: А ў шахматах, у боксе? Дык што адбываецца, прафесар, з праўдай, калі нічыя?

Арыёні (*на інтэлектуальным пад’ёме*): Майстра, вы адкрылі мне цудоўныя гарызонты!

Гарпадатэ: Дык што там з праўдай, прафесар? (*да Кенгура*) Колькі там, дзевятнаццаць: дзевятнаццаць?

Кенгур: Так. Увага, я падаю (*падача*).

Арыёні (*усхвалявана*): І вось: адначасова нараджаюцца дзве праўды... (*да Аблівіі, паказваючы нешта праз акно*) Бачыш, там! Ах, калі б не гэтае акно, калі б ведаць, хто гэта!

Гарпадатэ (*да Арыёні*): Кажаче, прафесар, блізняты? Нічыя – гэта значыць блізняты?

Аблівія (*зачаравана, ціха*): Калі б ведаць? Тады што, Ральф?

Арыёні: Вось ты ведаеш, што ўвогуле можа быць?

Аблівія (*няўпэўнена хітае галавой*): Я думаю...

Арыёні (*узбуджаны, паўтарае*): Рыза, ты ведаеш, што ўвогуле можа быць? Ты калі-небудзь думала пра тое, як гэта пагрозліва і цудоўна, што можа быць абсалютна ўсё! Ну што, Рыза? Канец свету? А калі пачатак? А калі хаця б пачатак нашага жыцця ў сапраўдным свеце? (*узнёсла*) Не. Досыць ужо глядзець на ўсё праз шыбы! (*кідаецца да акна*).

Аблівія (*спалохана*): Што ты робіш, Ральф?

Арыёні (*рэшткі ўзнёсласці*): Досыць. З мяне досыць. Урэшце я павінен яго адчыніць! (*раптам ачомваецца, іранічна*) Чуеш, я адчыняю акно!

Аблівія (*не заўважаючы іроніі*): Ральф, скажы, прашу цябе, што можа быць?

Арыёні (*зноў узбуджана*): Усё. Літаральна ўсё. Гэтае састарэлае жыццё можа ўрэшце нас нагнаць, і тады мы, Рыза, мы над ім... заваладарым... Тады я змагу быць... нават... дыктатарам!

Аблівія (*агалошаная і захопленая*): Ральф!

Урэшце Ральф Арыёні адчыняе акно. Жудасны бляск, крык і гармідар урываюцца з наветра ў пакой. Гарпадатэ і Кенгур, шыкоўныя мужчыны, у белых тэнісных штанах, бесперастанку гуляюць, не чуючы шуму горада, захопленыя белым цэлюлоідным шарыкам, размазаным палётам у доўгую стужку.

Аблівія (*злёгка зачараваная, ціха*): Раней ты гаварыў пра гэтую праўду, як... Сакрат... а цяпер ты зноўку такі неверагодна сучасны, такі проста немагчыма сучасны, што...

Арыёні (*зусім іначай*): Праўда?

Аблівія (*мякка, далікатна*): Акурат... так... Усё нашае каханне – такое цудоўнае і скандальна сучаснае.

Арыёні (*яшчэ іначай*): Ты першая павінна была праць гэта, Рыза. У параўнанні з іншымі людзьмі я заўсёды ёсць і мушу быць анахранічным на

столькі гадоў, на колькі ўсё гэта спазняецца. Але сёння, Рыза... Насуперак усяму, нешта мне гаворыць, што сёння...

Аблівія: Што сёння?

Арыёні: Што нарэшце свет зробіць вялікі скачок і нагоніць нас усіх... тады ў такім сучасным свеце я змагу быць...

Аблівія (*апантана*): Ральф... Ральф...

Цішыня. Стук шарыка і рэвалюцыйны гармідар з вуліцы).

Кенгур (*да Гарпадатэ – гучней, раптоўна*): Чуеце, майстра?

Аблівія (*“абуджаючыся”*): Ах, вось і вы нарэшце пачулі што-небудзь, апрача свайго тэнісу. Акно адчынена ўжо добрыя хвілін пяць... Пабла... Прафесар кажа, што гэтая рэвалюцыя...

Гарпадатэ (*нецярыліва*): Што мне да гэтай рэвалюцыі, халера яе бяры! (*да Кенгура*) Канечне, чую... Трэснуў апошні шарык у гатэлі “Марока”... спыняем гульню. Пакажыце мне, чэмпіён (*падыходзяць адзін да аднаго. Кенгур дае шарык Гарпадатэ. Гарпадатэ аглядае яго з усіх бакоў, шукае, дзе ён трэснуў, машынальна чытае надпіс*).

Гарпадатэ (*чытае*): Чэмпіён... (*падымае голаў*). Фірма шарыкаў “Чэмпіён”... але нешта я не бачу трэшчыны...

Кенгур: Лік дзевятнаццаць: дзевятнаццаць. Мы яшчэ павінны разыграць гэтую пару ачкоў.

Гарпадатэ: Тады працягваем... Ваша падача!

Кенгур: У-ва... (*падае*).

Арыёні: (*высунуўшыся з акна, на хвілю паварочваецца*) Што? Зноў гуляюць? Але ж, здаецца, у іх трэснуў шарык (*глядзіць на вуліцу*). Ах, каб толькі ведаць, хто яны такія! (*звоніць*)

Аблівія (*да Гарпадатэ*): Пабла, падумай толькі... (*патэтычна*) У цябе ж самога калісьці была маці, гонар, ідэя...

Гарпадатэ: Ха, а цяпер у мяне ёсць пара бзікаў! Дзевятнаццаць: дзевятнаццаць, чэмпіёне! Лягчэй па шарыку!

На званок Арыёні ўваходзіць хлопец-ліфцёр.

Хлопец: Нехта званіў?

Арыёні: Так, я званіў... Даражэнькі, можа, ты мне ўрэшце скажаш, што гэта за яны... *(паказвае на акно)* ну, тыя?

Хлопец *(ажыўлена)*: Яны ідуць атакаваць паўднёвы мост. Штурмавая група. Іклота... Іклот Ільфэрэ абвясціў, што... кожны... ах, ад вакзала да “Марока” літаральна два крокі... калі яны прыйдуць сюды...

Арыёні: Што? Ты так гаворыш, што я нічога не разумею... Што там такое?

Хлопец *(на фоне ўсё мацнейшага крыку нахабнага дэмагагічнага натоўпу)*: Хто нас не разумее – не разумее голасу народа, а народ – гэта не мастак, каб мець права быць незразуметым... Калі вы нас не разумееце...

Арыёні *(уражаны)*: Мы – вас? Ліфцёраў? *(вокрыкі пад акном, высоўваецца)* Але ж яны бяруць у аблогу нашае “Марока”!!!

Хлопец: Дзе? *(высоўваецца)* Ах, так! *(падскоквае)* Гатэль ужо ў нашых руках. Няхай жыве Іклот Ільфэрэ!

Арыёні *(хапае хлопца за плячо)*: Слухай, што ты гаворыш? Скажы, чаго хоча гэты Іклот!

Хлопец *(вырываючыся)*: Ну-у-у! Гэта ж ён хоча! Яго і пытайце! Пусціце! Гатэль ужо ў нашых...

Арыёні *(па-ранейшаму яго трымаючы)*: Чаго хоча Іклот Ільфэрэ?

Хлопец: Хоча? Ну, рознага... рознага... Зараз прыгадаю! Ага! *(дэкламуе)* Іклот кажа: Наша гісторыя штурхае чалавека ў саборніцтва з машынамі, прымушае кожнага зрабіцца богам, падвоіць і патроіць сілы для спрэс вусцішнай працы. Для працы пад пагрозай страты арыентацыі ў стыхіі жыцця. Калі паміж фізічнай рэчаіснасцю, створанай машынамі, і паняткавай ці псіхічнай, выпрацаванай намі, з’явіцца шчыліна... прорва – то ў ёй загінуць усе не-багі, чужыя рэчаіснасці нашага народа. І гэта будзе новая тарпейская скала, якая абароніць народ ад дэгенерацыі... *(Заікаецца, чырванее)*. Забыўся, штосьці яшчэ ў канцы было...

Арыёні: Але ж, напрамілы бог, гэта ж той самы вар'яцкі машынізм! Такія эксперыменты! Разумееш?

Хлопец: Што мне тыя эксперыменты?.. Гэта іхняя галава і ўвогуле іхняя справа... і няхай там... мы ж перамагаем, і гэтага досыць... пусціце... Яны ўжо ў самім “Марока”! *(вырываецца і выбягае)*

Арыёні: Так. Цяпер я ведаю. Іклот Ільфэрэ. І яны ўжо ў “Марока”, Рыза!

Аблівія *(да Гарпадатэ):* Пабла, няўжо ты знарок... Мне сорамна, я зараз згару ад сораму... Пабла!

Гарпадатэ *(да Аблівіі):* Зараз... зараз... *(да Кенгура)* У нас дзевятнаццаць: дзевятнаццаць. Пра што вы кажаце, прафесар, што яно ў нашых руках? *(да Кенгура)* І вы, чэмпіён, пачынаеце так – скоса, нібыта сланом?

Арыёні: У іхніх руках, а не ў нашых, майстра!

Кенгур *(з прастадушнай зласлівасцю):* Якая розніца, у чыіх? Досыць таго, што ў гэтых руках, апрача нас, ёсць таксама рацыя і праўда, бо, як вы кажаце, яны перамаглі.

Арыёні *(падступна і весела):* Вы хочаце мяне перамагчы маімі ўласнымі жартамі? Лепей вам гэтага пазбегчы, чэмпіён, бо я таксама мог бы пераплюнуць вас, згадаўшы вашы рэкламныя здымкі.

Кенгур *(да Гарпадатэ):* А вось так? *(падразае)*

Гарпадатэ: Вазьму і так *(прымае, але ўсляпую адбівае ў бок Аблівіі).*

Кенгур *(амаль адначасова):* Па дзевятнаццаці. Во ўмазаў! *(шарык трапляе ў Аблівію, якая стаіць ля акна).*

Гарпадатэ *(не валодаючы сабой):* Лавіце яго!!! Гэта апошні!!!

Аблівія *(нахіляецца і хапае яго ў руку. Аўтаматычна глядзіць на яго і чытае):* Чэмпіён... *(гэтаксама, здаецца, аўтаматычна падыходзіць да акна і выкідае яго на вуліцу).*

Гарпадатэ: Рыза, ты ашалела? Гэта ж быў апошні, Рыза!

Кенгур *(тупа агаломшаны):* У боксе немагчыма ўявіць такую сітуацыю!

Аблівія (*абурана*): Ах! (*маўчыць, штучна ўсміхаецца*) Я выпадкова.

Гарпадатэ (*узбуджана*): Як гэта – выпадкова? Падумай, у якую ты мяне ставіш сітуацыю, было па дзевятнаццаць (*падыходзіць*) Рыза, ты хлусіш! Ты выкінула яго наўмысна...

Аблівія (*няўпэўнена і ненатуральна*): Я ж кажу – я выпадкова...

Гарпадатэ: Я хачу ведаць праўду! Я на яе асабліва ласы... Навошта ты хлусіш, Рыза?

Аблівія (*урэшыце выбухае*): Ах, праўду? Ну дык добра, будзь сабе асабліва ласым... Я скажу табе праўду. Калі хочаш, дык не толькі пра шарык, але і нашмат больш, пра сябе, пра нас – усё.

Гарпадатэ: (*загаворваючы ёй зубы*): Ты мне хочаш зубы загаварыць, Рыза, хочаш мне загаварыць зубы, каб не сказаць праўды пра шарык (*раз'юшана*). Я хачу, каб ты сказала праўду пра шарык, толькі пра шарык – ясна?

Аблівія: Не. Я табе зубы не загаворваю. Але гэта вялікая справа: рэвалюцыя! Трэба ёй неяк аддаць пашану! (*глядзіць на Арыёні*) Бо гэта нібыта яшчэ адно стварэнне свету, разумееш, grosмайстар у шахматах, але таго свету, які існуе дагэтуль.

Гарпадатэ (*іранічна*): Ну дык менавіта... Я і чакаю гэтага новага свету... (*нервова*) Але гаворка не пра тое! (*раз'юшана*) Мне патрэбны шарык!

Кенгур: Няма тут з чаго рабіць канец свету, майстра, партыя амаль скончылася, і я яе выйграў. Вы прайгралі, майстра.

Гарпадатэ (*ледзь стрымліваючы раз'юшанасць*): Рыза, рабі зараз што хочаш, але мне патрэбны тэнісны шарык.

Аблівія: Пабла, зразумей... Падумай! хвілінку... (*адступае*) А зрэшты, адкуль я табе яго зараз вазьму?

Кенгур: Згадзіцеся, вы прайгралі, майстра... бо я аkurat ішоў першы ў гэтай партыі!

Гарпадатэ: Магу пагадзіцца на нічыю... але калі вы мне прапануеце...

Кенгур (*нерабіваючы*): Але я не згодны. Спачатку зраўняйце лік, і толькі потым можа быць нічыя.

Гарпадатэ (да Аблівіі): Рыза! (раз'юшаны) Рыза!..

Арыёні (на імгненне прымаючы культурную, гуманную паставу гумарыста): Спадарства, ваша бездапаможнасць мяне трохі весяліць (да Гарпадатэ). Ці гулялі вы, майстра, калі-небудзь у шахматы без шахмат?

Гарпадатэ (начынаючы разумець): Ну натуральна. Заўжды, толькі калі вельмі спяшаўся. Апошні раз я нават гуляў так з сынам майго светлай памяці папярэдніка, grosмайстра Карла Дора... Але прычым тут гэта?

Арыёні: Вельмі нават прычым. Бо ці нельга ўрэшце тое ж самае зрабіць з настольным тэнісам?

Кенгур (няўцямна): Як гэта – у настольны тэніс без шахмат?

Арыёні: Ну не, гэта ўжо занадта, чэмпіёне. Але, напрыклад, у настольны тэніс без шарыка...

Гарпадатэ: Як?! Што вы кажаце?

Аблівія (пляскае ў далоні): Ах, гэта цудоўна, Ральф! У табе сапраўды ёсць нешта (задумваецца) ад Сакрата... (бант з'язджае з яе галавы і падае долу, Аблівія падымае яго і трымае ў руках).

Кенгур: Калі б быў шарык, то, прызнаюся, я б сыграў.

Арыёні: Але яго няма.

Гарпадатэ (да Арыёні): У вас дар пераконваць. Адчуваю, гэта будзе вялікі матч! Вялікі, бо без дэкарацый (падыходзіць да стала). Гэта ж сапраўды ў тэніс заўсёды гуляюць без шарыка, толькі інтуіцыяй. Шарык – гэта саступка гульцоў перад публікай, бо ён уласна і ёсць дэкарацыяй.

Аблівія (усё больш захоплена): Божа, Божа, як гэта цудоўна, тое, што ты кажаш, Пабла. У табе сапраўды ёсць нешта (задумваецца) ад Сакрата. Гэты бант...

Арыёні (культурна, але з зайздрасцю і крытычна): Ах, бяспрэчна, вашыя афарызмы, калі б яны датычылі не настольнага тэнісу, а сацыялогіі ці палітыкі... (змаўкае)

Аблівія (*перахоплівае ініцыятыву*): А найперш філасофіі. Ральф (*задумваецца, падыходзіць да Арыёні*) Ральф, я сапраўды перастаю ўсё гэта разумець... але пакуль што яшчэ ведаю, што ты геніяльны... (*уручае яму бант як узнагароду*)

Гарпадатэ: Насамрэч, смелая ідэя. Зараз мы яе выпрабуем... Ну што, па дваццаці, чэмпіён?

Кенгур (*смеючыся*): Так. Нарэшце я магу лупіць з усяе моцы. Увага, я падаю. (*падае*)

Гульня толькі ракеткамі, адныя рухі. Яна надзіва пластычная і адначасова амаль музычная, хоць і адбываецца ў абсалютнай цішыні.

Аблівія (*зачаравана, ціха*): Як яны таямніча гуляюць, Ральф... Такое адчуванне, што мы ўсе на спірытычным сеансе.

Арыёні: Ты ўжо пачынаеш верыць, Рыза, што новая рэчаіснасць сапраўды нас нагоніць?

Кенгур (*крычыць*): Прайшоў!!! Майстар забыўся, што мае цяперашнія падачы і над сланом бы прайшлі, а тым больш над гэтай сетачкай.

Гарпадатэ: А вось вам! (*зрзае, прыгожа падскокнуўшы*) Па дваццаці (*з вуліцы новая чарга выкрыкаў і стрэлаў: Аблівія і Арыёні ўзбуджаныя і засяроджаныя, майстры гуляюць далей*).

Аблівія (*прыгадваючы*): Ральф, злітуйся! Зноў усё тое ж самае: там, у горадзе, адбываецца рэвалюцыя, а тут яны гуляюць сваю партыю ў тэніс... Ральф, што ты зрабіў?

Арыёні: Ах, як жа ты нічога не разумееш, Рыза! Цяпер, калі яны занялі “Марока” – мы ўсяго толькі іх вязні...

Аблівія: Гэтага Іклота Ільфэрэ?

Арыёні: Калі б яго аднаго! Але ж не, значна горш – ягонай хеўры! А персанал “Марока”, шукаючы ў іх ласкі, можа нават выдаць ім, што мы замежнікі.

Гарпадатэ (*гучней*): Аўт! Не было лініі, я вяду!

Гуляюць далей. Цішыня. Абранутыя ў белае чэмпіёны свету, загіпнатызаваныя пустэчай, з ракеткамі, што адбіваюць нябачны шарык, засяроджана,

таямніча рухаюцца ля стала. Арыёні забывае і прымае прышпілены да халата бант за ружу. На лесвіцы за дзвярыма чуваць крокі. Арыёні прыслухоўваецца.

Аблівія: Выдаць нас?

Арыёні (удаючы ўсмішку, відавочна аўтаматычна): Мая ружа так цудоўна пахне (безуважна нюхае бант, прыслухоўваючыся да крокаў на лесвіцы).

Аблівія (здзіўлена): Ружа? (здагадваючыся) Ага! (паўза) І нават без шыпоў!

Крокі дасягаюць дзвярэй. Уваходзіць Базарні і ўзброеныя людзі Іклота.

Базарні (да тых, хто знаходзіцца ў зале): Рукі ўгору! (глядзіць на чэмпіёнаў свету, якія ў рассеянасці гуляюць яшчэ хвілю) Што? Што? (чэмпіёны ачомваюцца, адпускаюць ракеткі, становяцца з рукамі дагары).

Базарні (да ўсіх): Я хачу, каб вы выдалі мне кіраўніка агентуры. Вам і так канец! (усе засяроджаныя, здушаныя, пануе бязладнае маўчанне. Да Арыёні) Што вы так маўчыце, халера вы ясная!.. Гэта вы і ёсць той правадыр?

Арыёні (словы захраслі ў горле. Рухае рукой, нібыта кажэ: як гэта?)

Базарні: Ну? Бо я за такое канспірацыйнае маўчанне ўсіх тут расстраляю! (на нібыта ўкапаных у зямлю вязнях прабягаюць дрыжыкі. Яны бляднеюць і далей маўчаць). Паўтараю апошні раз, калі не скажаце, хто гэты чэмпіён...

Кенгур (хістка ступаючы два крокі да Базарні, нейкім замагільным голасам): Чэмпіён? Але ж я чэмпіён...

Базарні: Ах, вы? (з палёгкай) Нарэшце... (капрызіць) Але нават і тут д'ябальская таямнічасць... маскіроўка... Бо вы тут акурат найменш з усіх падобны да правадыра ўсёй агентуры... (Арыёні робіць жэст рукой, але не наважваецца перарваць). Калі і ваш Тэнеруа замаскіраваны гэтаксама добра, то ён, відаць, выглядае, як немаўля або максімум – жанчына... ("подленька", "пахабна" смяецца) ха... ха...

Кенгур (не разумее, нібыта "не сваім" голасам): Але я сапраўды... я толькі чэмпіён... нічога болей.

Базарні (наблажліва): Ох, дык я ж і не сцвярджаю, што вы гэты самы Тэнеруа (сувора). Досыць таго, што тут вы самы галоўны. (Усе ўздыхаюць з палёгкай – спакойна і без пратэсту. Далей стаяць ля стала і ля акна, як і перад гэтым).

Кенгур (*усё яшчэ “не сваім” голасам*): Я звычайны, прасты баксёр...

Базарні (*нецярпліва*): Досыць гэтай сціпласці, халера! Вы чэмпіён, пра якога адсюль выкінулі паведамленне. Гэтага дастаткова, каб загінуць... (*усе наэлектрызаваныя, нібыта на іх прабег ток. Гэта той самы рух фізічнага здзіўлення*).

Арыёні: Паведамленне?

Гарпадатэ: Паведамленне ... адсюль?

Кенгур (*драўляна*): Але ж я ўвесь час гуляў у настольны тэніс.

Базарні: Так, сапраўды: вы ўдавалі гульню, каб затуманіць нам вочы, каб мець нейкае “алібі”... Але вы ўдавалі яе, нават не маючы шарыка... Бо ваш шарык...

Аблівія: Іх шарык?..

Базарні, моўчкі і пагардліва дастаючы з кішэні шарык для настольнага тэнісу, бярэ яго двума пальцамі і паказвае вязням. Усе ўглядаюцца ў шарык і паступова пераводзяць позірк на Аблівію.

Аблівія (*бледная, кроў адхлынула ад твару*): Я мушу растлумачыць: шарык выкінула я... Вы мне, праўда, не паверыце, калі я скажу, што гэта быў жарт або што гэта было ў ваш гонар... але так і было...

Базарні (*панура, холадна*): Не паверу.

Аблівія (*наіўна*): Яны вельмі раззлаваліся на мяне праз гэта...

Базарні (*з цёмнай, бязлітаснай усмешкай*): Я так разумею, гэта ахвяра жанчыны, якая кахае? Ха... ха... ха... Значыць, хочаце загінуць разам!

Кенгур (*нервова*): Вы казалі: вестка... Але ж шарык для пінг-понгу?..

Базарні: На якім напісаны ваш тытул – “чэмпіён”.

Аблівія (*закрываючы далонямі твар*): Божа! Ах, сапраўды... той чэмпіён...

Кенгур (*непрытомна*): Але ж гэта толькі фабрыка цэлюлоідных шарыкаў для настольнага тэнісу... Няўжо вы не чулі пра фірму “Чэмпіён”?

Базарні (*халодна*): Не, не чуў... (*наказваючы на Гарпадатэ*) А што там, саюзнік вашай пінг-понгавай містыфікацыі?

Аблівія: Гэта Пабла Гарпадатэ, grosмайстар у шахматах, найлепшы ў свеце.

Базарні: У свеце? А хто сказаў, што свет увогуле існуе?

Гарпадатэ (*сціпла, не столькі тлумачачы, колькі апраўдваючыся*): Ну, так звычайна кажуць... Натуральна, я кажу пра планету Зямля... толькі...

Базарні (*вульгарна і тупавата смеючыся*): Глядзіце, каб вас саміх потым у зямлі не знайшлі. А то будзеце зямельку парыць, як той казаў... Свет занадта малы, каб мець сваіх grosмайстраў. Гэта народ вялікі! Ясна?

Гарпадатэ (*нічога не разумеючы*): Як гэта – свет меншы за народ? Не разумею.

Базарні (*заўзята і іранічна*): Ну дык я вам растлумачу, га? Дакладней, растлумачу толькі тое, што нас, народ, не дазволена не разумець, бо народ – не мастак, каб мець права быць незразуметым... Ну што, grosмайстар Зямлі?

Аблівія (*да Гарпадатэ, зляканая, трагічная*): Божа, Божа... Пабла, навошта я сказала, што ты – найвялікшы ў свеце grosмайстар? Я думала, што табе гэта дапаможа, а яно цябе цяпер губіць.

Гарпадатэ (*іранічна, з нейкай “падскурнай” мудрасцю*): Калі я памру... то хаця б за свет... Рыза!

Аблівія: Не! Я больш не магу гэтага вытрываць! Не!... ты ж сапраўдны... Сакрат! Гэты бант, які я тады Ральфу...

Базарні (*узіраецца ў Арыёні, а хутчэй у чырвоны бант, прышпілены да халата*): Вы забыліся схаваць гэты свой бант, спадару... Можа, вы думалі, што калі нешта навідавоку, то гэтага ніхто не заўважыць? Га?

Арыёні (*нервова, апрытомнеўшы*): Бант? Чырвоны бант? Гэта што – сімвал партыі Тэнеруа?

Базарні: Калі вы носіце яго нават на халаце, значыць – так... чырвоны бант на грудзях... Ах, магчыма, што дзякуючы вам, дзякуючы гэтай сённяшняй дэмакратыі, мы ўрэшце даведаемся нешта канкрэтнае пра Тэнеруа і пра яго арганізацыю. Вас расстраляюць разам з імі. Усіх разам. Зрэшты, я яшчэ на вуліцы так і думаў – агентура!..

Арыёні: Я так разумею, цяпер ужо няма сэнсу пераконваць! *(надлічвае)* Шарык з надпісам “чэмпіён”, гросмайстар свету, чырвоны бант... Гэтага дастаткова, ажно столькі доказаў віны... *(пазіраючы на бант)* асабліва гэты бант... Цікава толькі, а што, калі б замест банта была ружа? *(да Аблівіі)* Бачыш, Рыза, нават у такіх несапраўдных ружаў бываюць шыпы... а мы думалі, што ўсё наадварот!

Аблівія *(па-ранейшаму істэрычна):* Ральф, Ральф... не кажы мне гэтага... Гэта ж я...

Базарні *(пасля паўзы, уражаны ўсім гэтым):* Вы падманваеце, вы адна тут бязвінная. Адзіны ваш падман – гэта тое, што вы выкінулі шарык *(пагардліва заканчваючы)*. Істэрычная ахвяра жанчыны, якая кахае, якая прагне загінуць за мужчыну.

Аблівія *(па-ранейшаму істэрычна):* Ах, не... не...

Базарні *(неўразумела):* У сэнсе?..

Арыёні *(у апошняй атацы):* Гэта мы акурат і запытваем у вас – як? Як гэта можа быць, што ўсё, што нас датычыць, адразу неяк звязана з Тэнерау? Што ж гэта за ваш дэманічны вораг і за што ён нам так помсціць? Хто ж гэта так бязлітасна і паслядоўна нас пераследуе?

Базарні: Але ж гэта вы павінны нам расказаць – які ён і чаго ён хоча, гэты таямнічы Возуб Тэнерау.

Арыёні: Я вам клянуся: ніхто з нас яго не ведае!

Базарні: Ну канечне, ніхто. Мы самі ведаем пра яго жудасную канспірацыю. А вы, як агентура, ведаеце, чаго ён увогуле хоча, якая ў яго ідэалогія, чым ён бярэ натоўп? *(да Кенгура)* Вы ж, як правадыр, павінны гэта ведаць... вы ведаеце гэта, вы ў гэта верыце, і калі вы нам скажаце праўду, я пакіну вам жыццё. Ну? Якія ў вас погляды?

Кенгур: А калі ў мяне ўвогуле няма ніякіх поглядаў... Я ніколі пра гэта не задумваўся... У нас, баксёраў, так мала часу...

Базарні *(да Гарпадатэ):* А ў вас?

Гарпадатэ: У мяне? Я не палітык... Я веру ў розныя шахматныя камбінацыі і тактыкі.

Базарні (*з трыюмфам*): Ах, цяпер у мяне няма ніякіх сумневаў (*крычыць*). Агентура Тэнеруа! Вашы погляды, ваша ідэалогія, ваша сіла – гэта таямнічасць усяго, што вас датычыць. Ніхто не ведае, ці ёсць вы ўвогуле, і гэта прыцягвае да вас людзей. А вы ведаеце крыніцу сваёй моцы і хаваеце яе. Ну і хавайце сабе яе назаўжды, нават пасля пакарання.

Маўчанне; вязні ўжо нават не спрабуюць абараніцца. Базарні крокамі заваёўніка ходзіць узад і ўперад па зале “Марока”.

Арыёні (*апатычна*): Яшчэ нешта можа нас абараніць?

Базарні (*халодна*): Не. Нічога!

Арыёні (*жывей*): Значыць, мы безапеляцыйна і без суду асуджаныя на смерць за чалавека, пра якога нічога невядома, ідэалогіі якога ніхто не ведае, якога ўвогуле ніхто з нас нават не бачыў...

Базарні (*чэрства*): Вядома, што ён адцягвае ад нас людзей, ён контррэвалюцыянер. Гэтага досыць.

Арыёні: А калі Тэнеруа ўвогуле няма?

Базарні (*тупа і ўпэўнена*): Возуб Тэнеруа ёсць, бо мы адчуваем яго дыверсію. Вы самі выкінулі для яго паведамленне на гэтым шарыку. Ён безапеляцыйна і пачварна існуе.

Арыёні: А калі гэта вы – вы самі і ёсць той Возуб?

Базарні (*цынічна*): Ха-ха-ха! Да пакарання яшчэ далёка, а ён ужо звар’яцеў.

Арыёні (*захоплена*): А чаму не! Гэта ж вам мы кідалі шарык праз акно, гэта ж чырвоны бант – сімвал рэвалюцыі, а значыць – і ваш. І гэта ж акурат у вас няма ніякай ідэалогіі.

Базарні: Хе-хе-хе! Нашую ідэалогію кожны рэвалюцыянер павінен ведаць на памяць... яна даступная ўсім.

Арыёні: Ну, і якая яна, ваша ідэалогія? Толькі што ёй хваліўся нехта з персаналу гатэля, але ён не памятаў яе заканчэння... Вера, якую вучаць на памяць, забываецца так лёгка...

Базарні (*па-ранейшаму цынічна*): Што? Можа, вы думаеце, што і я не памятаю ўласнай ідэалогіі? Зараз! Мне нават не трэба яе прыгадаць... (*дэкламуе*) Іклот

кажа: Наша гісторыя штурхае чалавека ў саборніцтва з машынамі, прымушае кожнага стацца богам, падвоіць і патроіць сілы для спрэс вусцішнай працы. Для працы пад пагрозай страты арыентацыі ў стыхіі жыцця. Калі паміж фізічнай рэчаіснасцю, створанай машынамі, і паняткавай ці псіхічнай, выпрацаванай намі, з’явіцца шчыліна... прорва – то ў ёй загінуць усе не-багі, чужыя рэчаіснасці нашага народа. І гэта будзе новая тарпейская скала, якая абароніць народ ад дэгенерацыі. Мы ствараем наймацнейшыя імпульсы і падставы для працы, якія калісьці былі. Змеханізаваць раз і назаўсёды ўсю рэчаіснасць! Ну як?

Арыёні: Але вось што. Збыткоўная вытворчасць тавараў вядзе да крызісу, крызіс – да беспрацоўя, беспрацоўе ператворыць багоў і калосаў назад у людзей, людзі пачнуць шукаць забыцця пасля велічы і шчасця.

Базарні: Што вы пра гэта ведаеце? Што ты ўвогуле можаш ведаць пра ідэалогію Іклота?

Арыёні (з дакорам): А як жа мой нарыс пра змярканне багоў?

Базарні: Маўчаць... маўчаць... ты... ты... паражэнец! Мы ж перамагаем.

Арыёні: Ах, ну калі перамагаеце... Толькі навошта вам перамога?

Базарні: Што? (*хапаючыся за рэвальвер*) Галаву разнясу, шэльма! Разнясу табе галаву яшчэ за адно... слова! Я вам тут устрою, халера! Я паклічу самога Іклота. Няхай і ён урэшце пазнаёміцца з людзьмі Тэнерау (*стук у дзверы*). Хто там? Уваходзь! (*уваходзіць хлопец-ліфцёр*) Ах, ну што такое?

Хлопец: Іклот Ільфэрэ ўжо ў “Марока”!

Базарні: Я ведаю. Мы пра гэта дамаўляліся, мой хлопча. Мы і здабывалі гэты ваш гатэль толькі для таго, каб зрабіць з яго “базу”.

Хлопец: Іклот Ільфэрэ выклікае вас да сябе. Вас правесці?

Базарні: Вы ўжо казалі Іклоту, што агентура выкрытая? Ён мусіць парадавацца. Правядзі мяне! (*да рэвалюцыянераў*): Пільнаваць, каб ніхто не ўцёк!

Маўчанне. Нейкая пантамімічнасць: апранутыя ў тэнісныя строі чэмпіёны свету сядуць на тэнісны стол і пачынаюць боўтаць галоўкамі і нагамі. Арыёні глядзіць у акно. Аблівія ходзіць, як зняволеная пантэра, вакол стала, узад і ўперад па зале “Марока”. Спыняецца перад Кенгурам.

Аблівія: Божа, Божа, гэта ўсё праз мяне.

Кенгур (*бяздумна*): Эх...

Аблівія: Часам мне здаецца, што я сама і ёсць гэты Возуб Тэнеруа. Гэта ж я загубіла ўсіх вас, Божа... Божа... І гэта ж ён сказаў, што Возуб канспіруецца, што ён павінен выглядаць, як немаўля або жанчына... Ральф?..

Арыёні: Не. Не, Рыза. Гэта неістотна, існуе насамрэч Возуб ці не. Важна тое, што гэта першы прарок чалавецтва, які, не прыбгаючы да пакутніцтва, можа абудзіць у чалавецтве такую заўзятую і заразлівую веру. Навяртаючы, замест таго каб прамаўляць – ён прамаўчыць, замест таго, каб высвятляць – зацямніць, адным словам, замест таго, каб навяртаць людзей – ён адварочвае іх ад сябе. І гэта трэба людзям, каб верыць.

Аблівія: Ральф, навошта ты мне гэта гаворыш? Мы ж усе ўжо сёння павінны загінуць. У мяне адразу было прадчуванне, памятаеш? Я казалі Пабла пра канец свету, а вы тады смяяліся.

Арыёні: Ах, як жа ты нічога не разумееш, Рыза! Гэта ж насамрэч пачатак свету. Гэты іх амаль “містычны” вораг – Возуб Тэнеруа – гэта нешта, чаго не было, гэта найвялікшы чалавек у свеце.

Канец I дзеі

Дзея II

Без зменаў. Дзеі не падзеленыя нават апусканнем заслоны. Проста даўжэйшая хвіля нерухомасці і маўчання гэтых прыгавораных да смерці людзей. За акном стрэлы. Праз імгненне сацыёлаг Арыёні дастае цыгарэту і паліць – нервова і безуважна. Чэмпіёны свету, як два калосы, што падтрымліваюць балконы, сядзяць на стале – скамянелыя, сіметрычна згорбленыя. Аблівія найўна тужлівая.

Арыёні (*наварочваецца да астатніх, у распачы*): Так. Возуб Тэнеруа... А што, калі яны нас проста падманулі? Калі ён усё ж не такі – той, у якога мы верым? Але ж мы самі павінны ведаць, і дакладна! Усё гэта перастае быць памылкай ці непаразуменнем. Мы сапраўды паміраем праз Возуба, бо насамрэч верым у яго. Бо так і ёсць: у зале “Марока” – ягоная агентура. Слухайце: гэтыя рэвалюцыянеры ўжо абвінавачваюць нас па-сапраўднаму!

Кенгур (*канспіратыўна паказваючы на дзверы, за якімі стаіць рэвалюцыйная варта*): Прафесар!

Арыёні: Не. Запозна ўжо канспіравацца. Нас раскрылі раней, чым увогуле можна было закканспіравацца. Тады мы яшчэ ні слова не ведалі пра Возуба Тэнеруа, а цяпер, калі ведаем...

Аблівія: Ральф, май літасць! Мы ж зусім нічога не ведаем! Хто ён такі?

Арыёні: Ах, хто ён такі, жанчына! Я ж сказаў – гэта найвялікшы чалавек у свеце... Ну, гэта той, хто зразумеў сучаснасць, канцэпцыя свету якога наганяе кожнага асобна ўзятага сучаснага чалавека... Ён адзін ведае, як сёння трэба навяртаць – а можа, нават і ўчора, і ўвогуле, заўсёды... чалавецтва...

Гарпадатэ: Але ж як? Ці паспее ён навярнуць нас да пакарання?

Арыёні: Менавіта. Гэта не ён павінен нас навяртаць, мы самі мусім. Усёй абуджанай ім таямнічасцю і нейкай-там сілай чалавецтва – супольнымі сродкамі і несвядома – мусім стварыць глыбока сучасную, сапраўды адпаведную яму веру. Рэлігія павінна вырасці з жывой веры кожнага асобнага чалавека... Ён – толькі каталізатар, што паскарае гэтыя працэсы, дзякуючы яму сённяшнія вераванні людзей яшчэ паспеюць зрабіцца для іх рэлігіяй.

Аблівія: Але ж мы павінныя за гэта загінуць! Я не хачу паміраць ні за што, ні за што ўвогуле!

Гарпадатэ: Вы здэкуецца з нас, прафесар...

Арыёні (*уражаны*): Вы не верыце?

Кенгур: У што? Што я не разбіраюся ў палітыцы і ў мяне няма поглядаў – і я павінен быць правадыром нейкай чорнай агентуры? Калі перад імі вінаватая фабрыка шарыкаў, то няхай расстрэльваюць фабрыку, а не мяне. Я і фабрыка тэнісных шарыкаў – гэта не адно і тое ж, каб разам несці пакаранне... Паміж намі ўвогуле няма аніякай сувязі...

Арыёні: Не-е, якраз ёсць! Алагічная, ірацыянальная сувязь, якая існуе насуперак усяму, што пра гэта думаюць... Вось і наша смерць вынікне з таго, што вы і фабрыка шарыкаў для настольнага тэнісу...

Кенгур: Гэтая філасофія цягне вас на смерць. Я не разумею, чаго вы ад мяне хочаце.

Аблівія: Ральф... трэба абараняцца ад смерці. Спадар Кенгур кажа, што гэтая філасофія цягне цябе на смерць...

Арыёні: Не, не. Гэта смерць цягне за сабой філасофію. Смерць вынікае раней, прыходзіць першаю: таму што ён (*наказвае на Кенгура*) і фабрыка шарыкаў...

Кенгур: Досыць... Досыць...

Арыёні: Не, тут не можа быць досыць. Яны абавязкова нас цяпер расстраляюць. Мы сапраўды агентура...

Кенгур: Нічога не разумею! Але калі мяне за гэта павінны расстраляць, я хачу, нават вельмі хачу зразумець, чаму я і фабрыка тэнісных шарыкаў павінныя быць адным і тым жа. (*У роспачы*) Але я бачу ўсяго толькі гратэск, разумеете: памерці за адзін маленькі гратэск з цэлюлоідным шарыкам!

Арыёні: Ах, вы мяне не разумеете! (*да Кенгура*) Але я вас разумею! За адзін дурны гратэск? Так, сапраўды... а калі б за два... за тры... за цэлы свет дурных, але непазбежных, абавязковых гратэскаў... тады што? Калі б цэлы свет быў такім адным – і можа, нават дурным – гратэскам... што тады?

Кенгур (*агаломяны*): Калі б так? Тады... тады...

Арыёні (*не чакаючы*): Бо гэта ж усё можна павялічваць і памнажаць! О! (*падымае ўгару недапалак цыгарэты, наказвае яго і выкідае праз акно*) Гэта ж таксама павелічэнне!

Кенгур (да Арыёні, невядома як): Спадару! (да Аблівіі, умоўна) Спадарыня!..

Арыёні (адшпільваючы ад халата чырвоны бант Аблівіі): О, і гэта таксама (выкідае яго праз акно) Усё жыццё можна так... павялічваць, і угратэскваць, і...

Аблівія: Ральф!..

Кенгур: Так, спадару, зараз і я пачну павялічваць... вазьму і выкіну вас разам з гэтай лухтой.

Арыёні: Так. (Па-шальмоўску) Але ж цяпер нічога не даказвае, што гэта я... Скажу, што гэта быў усяго толькі мой чырвоны пояс ад халата. (дастае з кішэні і паказвае) Во! Забытаўся недзе ля каўнера...

Кенгур: Ах, вось як? Дык гэты гратэск быў толькі вашым выратаваннем!

Гарпадатэ: Як гэта? Прафесар! Вы ратуеце толькі сябе?

Арыёні: Слухайце!

Аблівія: Ральф, што я павінна цяпер пра цябе думаць?

Арыёні: Якія вы наіўныя. Гэта ж толькі жарт. Яны ж зараз прынясуць мне гэта назад, як вам шарык... Не, не. Я ж і так – агент Возуба. Толькі што я паверыў у яго і зрабіўся ягоным агентам. Гэтаксама, як і ўсе вы. (Маўчанне. Стрэлы. Водбліскі ў акне. Усе прыслухоўваюцца. На лесвіцы набліжаюцца крокі).

Кенгур: Ужо ідзе. Прафесар, паклянися, што ты будзеш з намі!

Гарпадатэ: Прафесар, клянися!

Арыёні: Але хто я такі? Агентура Тэнера? Га?

Кенгур: Ну, хутчэй. Няма часу. Яны ўжо ўваходзяць...

Арыёні: Добра. Клянуся вам у гэтым. Гэтая агентура – гэта мы ўсе... і я таксама.

Уваходзяць: “сам” Іклот Ільфэрэ, “in potentia” дыктатар – спадар у чорным (абавязкова менавіта ў чорным) касцюме, з манерна-прыгожым – і львіным – тварам, у суправаджэнні сваёй “правай рукі” – Базарні.

Іклот (да Базарні): Ах, вось яны? Першая дэканспірацыя гэтага Возуба! Трэба трохі паразмаўляць з імі. Потым, як звычайна, абвяшчу вырак: мужчын расстраляць, жанчын – згвалціць...

Аблівія (даволі шчыра): Дыктатар, але ж гэта не па-людску... гэта па-варварску... Цывілізаваныя пераможцы цяпер не гвалцяць жанчын. І гэта ж так страшна, без суду...

Іклот (з запытаннем, але ў той жа час не падтакваючы): Так?

Аблівія: Ну а як жа. Вы яшчэ пытаеце пра такія рэчы?.. Вы не разумееце пачварнасці і гратэскавасці ўсёй гэтай сітуацыі, якую стварылі вакол нас...

Іклот (з запытаннем, але ў той жа час не падтакваючы): Так?

Аблівія (запальваеца): Спадар дыктатар, вы ўсё гэта павінны ведаць з гісторыі. А не з непасрэднага ходу падзеяў... А гісторыю ж робяць пераможцы... (Іклот “па-львінаму” ўсміхаеца) Таму ўсё гэта – такое гратэскае і недарэчнае – справа ваших рук. Дык за што вы караеце нас, дыктатар?

Іклот (гэтаксама): Так?

Аблівія: Вы мне ўвогуле не адкажаце?

Іклот (аўтаматычна): Так? (агоўтаўся) Адкажу, толькі давайце адразу – да канца. Так. У мяне звычай адказваць сінтэтычна. (Стрэлы, вокрыкі – да Базарні): Ці вядома ўжо што-небудзь пра Тэнерау?

Базарні: Нічога, правадыр.

Аблівія: Увесь гэты вырак нібыта завочны. Вы, дыктатар, відаць, нічога не ведаеце пра гэтую фабрыку шарыкаў... і пра гульнію без шарыка... гульнію, якая сталася галоўным доказам, што ён (наказвае на Гарпадатэ) – grosмайстар па шахматах, але часта гуляе без шахмат. І ўвогуле, вы ж нічога не ведаеце пра ўсё гэта, правадыр, не ведаеце... нічога не ведаеце, а выракаеце... а вось жа... адкажыце, дыктатар! Усё, я скончыла.

Іклот (да Базарні): Базарні, здаецца, я нічога пра гэта не ведаю. Што тут было?

Базарні (аўтаматычна): Кодла касмапалітаў, правадыр... раскрытая агентура гэтага... Гэта факт!

Іклот (*аўтаматычна*): Так. (*Да Аблівіі*) Вось бачыце? Кодла касмапалітаў... Так. Зараз я вам адкажу. Базарні, турмы ўжо ў нашых руках?

Базарні: У раёне турмы дзейнічае баявая група С... Здаецца, так, дыктатар. Трэба пазваніць (*выходзіць*).

Іклот (*да ўсіх*): Адказваю сінтэтычна. Гісторыя – гэта, скажу я вам, не аперэтка. Наша гісторыя штурхае чалавека ў саборніцтва з машынамі, прымушае кожнага стацца богам, падвоіць і патроіць сілы для спрэс вусцішнай працы. Для працы – паўтараю – пад пагрозай страты арыентацыі ў свеце. Калі паміж фізічнай рэчаіснасцю, створанай машынамі, і паняткавай ці псіхічнай, выпрацаванай намі, з’явіцца шчыліна... прорва – то ў ёй загінуць усе не-багі, чужыя рэчаіснасці нашага народа. І гэта будзе новая тарпейская скала, якая абароніць народ ад дэгенерацыі. Мы ствараем наймагутнейшыя імпульсы, ці падставы працы, якія калісьці былі... змеханізаваць раз і назаўсёды рэчаіснасць. Ну як? Вы (*да Арыёні*) мяне перабіваеце?

Арыёні: Але не разумею толькі – як... не разумею... як жа гэта будзе?

Іклот: Ах, не разумееце? А вы ведаеце, што нас не дазволена не разумець. Што наш голас – гэта голас народа, а народ – не жанчына, каб мець права быць незразуметым. Народ помсціць і карае! Ясна?

Арыёні: А што на гэта скажа голас свету?

Іклот: Свет – гэта... Містыфікацыя свету, а не свет! Дагэтуль былі толькі ўсясветныя аферы і злачынствы... (*да Гарпадатэ*) А вам, майстра, засталася хіба толькі вандроўка на той свет? Га?

Гарпадатэ: Але ж тут гаворка пра планету Зямля.

Іклот: Маўчаць! Гаворка тут пра тое, што ў зямлі вас знойдуць! (*крычыць*) Гісторыя – гэта не аперэтка. Наш голас – гэта голас народа, а жанчына – не...

Арыёні (*нервова, не вытрымліваючы*): Але ж не, правадыр! Вы ўвогуле ва ўсім памыляецеся... Гэта ж народ – не жанчына... і ўвогуле, справа тут ні ў якой не жанчыне, а ў незразуметым мастаку!

Іклот: Я ніколі не памыляюся! Як вы смееце!.. Вы разумееце?

Арыёні (*перабіваючы*): Але ж я нават мушу зразумець: ваш голас – голас народа, а народ...

Іклот (*страшна*): Вы здзекуецца! (*дастае рэвальвер*)

Арыёні: Дыктатар, я ж нічога... нічога... я ж толькі паўтараю...

Іклот: Такое паўтарэнне без веры – гэта... іронія.

Арыёні (*умольна*): Але ж, дыктатар, яны ўсе паўтараюць гэтыя лозунгі, усю гэтую ідэалогію без веры... Базарні нават цалкам вас паўтарае, бо вы яму імпануеце, але, дыктатар, так ёсць: ніхто ў вас не верыць, нават Базарні!..

Іклот (*сур'эзней, чым павінен*): Што? (*іранічна*) Вы хочаце адразу зрабіцца з майго ворага маім шпіёнам?

Аблівія: Ральф, што ты нясеш! (*да Іклота*) Яны проста вас не разумеюць, дыктатар.

Іклот (*нафасна*): Не разумеюць? Але ж мой голас – гэта голас усяго народа, а народ – гэта ж не... жанчына...

Аблівія (*лопаючыся ад смеху*): Ах, зноў, зноўку. Які жах, проста немагчыма...

Іклот: Смешна? Га? (*іранічна*) Мы ж увогуле ствараем вам гэтыя гратэскныя сітуацыі.

Аблівія (*спужана*): Не... я ўвогуле пра гэта не думала... я ўжо сама не ведаю, што...

Іклот: Хлусіце! Гэта... сапраўды... (*змаўкае, чуваць крокі Базарні*).

Арыёні: Як гэта! Дыктатар, вы ж самі...

Іклот: ...нават жудасна смешна... так, як я сам гэта бачу...

Арыёні (*больш нахабна*): Вы казалі, што паўтарэнне без веры – гэта іронія... дык вось жа... уся гэтая здзейсненая імі рэвалюцыя – гэта ж толькі іронія ў дачыненні да вас, дыктатар.

Іклот (*аўтаматычна*): Так? (*агоўтаўся*) Маўчаць! Маўчаць! Базарні!

Базарні: Што загадаеце?

Іклот: Турму здабылі?

Базарні: Штурмавая група С ўжо за яе б'ецца... здабывае яе... прашу дапамогі, каб атрымаць перавагу!

Іклот (*нібыта агоўтаўся*): Прэзідыюм міністраў?

Базарні: Ужо паўгадзіны як...

Іклот: Цэнтральны вакзал...

Базарні: Ужо ёсць. Паўднёваму вакзалу трэба дапамога.

Іклот: Возуб Тэнерау?

Базарні: Нічога. Невядома ні слова. Ён можа ў любы момант падкласці нам свінню. Ён жа кіруе, напэўна, тысячамі людзей...

Іклот: Так. Значыць, трэба ім абавязкова дапамагчы. Батальён дабравольцаў са збройных фабрык. А рота вартаўнікоў гатэля, Базарні?

Базарні: Яе не чапалі. Яна, замаскіраваная, пільнуе бяспеку гатэля “Марока” і вашу, дыктатар!

Іклот (*раптоўна занепакоіўшыся*): Спадзяюся, ніхто не ведае, што я тут, Базарні?

Базарні: Ніхто. Яны (*паказваючы на вязняў*) толькі...

Іклот: А гэтае паведамленне, што яны выкінулі?

Базарні: Выключана. Яно адразу трапіла ў нашыя рукі.

Аблівія: Спадар дыктатар, вы сапраўды ні пра што не ведаеце. Гэта ж быў звычайны тэнісны шарык...

Іклот: Базарні, яны пастаянна кажучь, што я нічога тут не ведаю. Гэта што, сапраўды быў усяго толькі звычайны тэнісны шарык?

Усе (*перакрыкваючы Базарні*): Клянёмся, што звычайны... Нікому тут нават не снілася, каб выкінуць шарык.

Базарні: Упэўніваю вас, што было паведамленне... Яны самі адразу ж у гэтым прызналіся. Зрэшты, яны цалкам выкрылі сябе.

Аблівія: Але ж, дыктатар, няўжо выкрыць сябе – гэта гуляць у настольны тэніс без шарыка? Пагатоў калі я выкінула шарык праз акно, а ім трэба было скончыць сэт – што яшчэ ім заставалася рабіць?

Іклот (*аўтаматычна*): Так. Натуральна (*жывей*). Як гэта – у настольны тэніс без шарыка?

Арыёні: Ах, якое глупства...

Іклот: Як гэта глупства? Гэта абсалютна немагчыма. Хлусня.

Арыёні: Дыктатар, прызнаюся вам, што цяпер і мне гэта здаецца непраўдападобным. Але гэта віна ўсялякіх акамянеласцяў жыцця, усялякіх яго прадуктаў... Прадукты гэтыя заўжды незразумелыя і бессэнсоўныя, калі глядзець на іх вачыма жыцця. Няўжо гэта не бязглуздзіца і не загадка, што ўсім творцам, правадырам, дыктатарам, усім тым, хто жыў найярчэй, найбурлівей, найрухлівей, – ставяць у іх гонар акурат скамянелыя, смяротна нерухомыя статуі і помнікі? Тое ж самае і з намі... Толькі само жыццё апраўдвае перад намі дзіўноты і недарэчнасці ўсіх сваіх справаў...

Іклот: Так (*інтэлігентней*). Гляджу, вы пачынаеце вызнаваць нашу ідэалогію?

Арыёні: Як гэта?! Дыктатар, вы ж самі толькі што казалі, што гэта проста жудасна смешна, а цяпер вы хочаце...

Іклот (*нерабіваючы*): Ну і што, што жудасна смешна? Раз я сказаў, значыць, мне ўсё адно, што там смешна, ясна?

Арыёні: Ідэалогія смешная?

Іклот: Ну, так. І што? Я дазволю ёй быць смешнай, таму яна такая і ёсць. (*Да Базарні*) Выслаць ганцоў у батальён дабравольцаў са збройных фабрык...

Арыёні: Дыктатар, вы мне падабаецеся. Ёсць у вас нешта велічнае. Таму я веру, што вы і нас захочаце зразумець.

Іклот (*іранічна*): Вы пераацэньваеце мае сілы. Калі б я нават хацеў, я не мог бы вам верыць... У маладосці я сам заўзятая гуляў у пінг-понг і ведаю, што гульня без шарыка – гэта толькі містыфікацыя гульні.

Арыёні: Ах, ну я ж казаў, што прадукты жыцця заўжды неверагодныя і недарэчныя; каб паверыць, вы, дыктатар, самі павінны гэта перажыць...

(захоплена). Проста ператварыцца ў аднаго з нас і сваімі рукамі згуляць, на свае вочы ўбачыць, асабіста спрычыніцца да ходу падзей. Немагчыма, каб і тады вы не паверылі.

Базарні стаіць як укапаны. Маўчыць.

Іклот *(уражаны)*: Што? Я павінен з уласнымі вязнямі гуляць у пінг-понг? Вы ашалелі?

Арыёні: Але ж не, дыктатар, гэта адзіны шлях да спазнання праўды! А для нас гэта адзінае выратаванне. Вы не верыце ў нашы клятвы. Апраўданні гучаць неверагодна... Як нам застаецца ратавацца? Га, дыктатар?

Іклот: Базарні, калі спатрэбіцца, адпраўце палову гатэльнай варты на Паўднёвы вакзал. Ну, прафесар, можаце мне гэта прадэманстраваць, калі верыце, што гэта дапаможа...

Базарні выходзіць

Арыёні: Але ж толькі гэта і можа дапамагчы! Але, дыктатар, тут трэба, каб вы ўдзельнічалі ў гульні, каб вы былі захопленыя ёю – толькі тады можна ўбачыць праўду.

Іклот *(весела)*: Ну, гэта цікавая ідэя. Ёсць у вас шарык?

Аблівія *(спрытна)*: Ён ёсць якраз у спадара Базарні... Яшчэ можна яго паклікаць...

Іклот *(адчыняе дзверы, крычыць)*: Базарні, вярніся на хвілінку!

Базарні *(у дзвярах)*: Да вашых паслугаў!

Іклот: Базарні, дай нам гэты цэлюлоідны шарык, які ты зрабіў галоўным доказам віны.

Базарні моўчкі вяртае шарык і зноў выходзіць. Іклот весялее.

Іклот *(бесклапотна)*: Зараз мы ва ўсім перакананымся... Гульня ідзе на вашае жыццё і смерць.

Гарпадатэ: Ну, пачнем. На падачу! *(кідае шарык на стол. Пачынаецца гульня)*.

Іклот *(паўтараючы)*: Хутчэй на смерць.

Кенгур (*праз хвіліну гульні*): Аўт, ваша падача, дыктатар! У вас цудоўны форхэнд... Ну, што, верыце?

Іклот: Яшчэ не. Занадта мала часу прайшло, каб паверыць.

Гарпадатэ: То гуляйма далей. Вашы падачы. (*Да Кенгура*) Чэмпіёне, без пытанняў, без паўз, уражанне павінна быць праўдзівым.

Гульня працягваецца далей, павольнее, праўдзівее, уся гэтая бязглуздыца губляецца. Кенгур стаіць ля стала і судзіць. Аблівія і Арыёні ля акна.

Кенгур (*пасля адной са “зрэзаных”*): Ваша падача, дыктатар (*прыгадваючы словы з першай дзеі*). Толькі асцярожней з шарыкам.

Іклот (*не ведаючы ходу гэтай сцэны, не ўяўляючы, што сказаць, з чаканнем глядзіць на Кенгура*): Ну, а што я на гэта?

Кенгур (*падказвае*): А вы: не бойцеся, гэта моцны шарык.

Іклот (*упэўнена і натуральна*): Не бойцеся, чэмпіёне, гэта моцны шарык.

Кенгур (*працягваючы сцэну*): Такіх моцных шарыкаў сёння пайшло ўжо сем штук.

Базарні (*уваходзячы ў залу*): Дыктатар, мы займаем масты праз раку...

Кенгур (*энэргічна, даючы яму зразумець, каб выйшаў*): Дыктатару цяпер нельга перашкаджаць. Вы ж бачыце, ён заняты.

Базарні (*з недаверам глядзіць на “самога” Іклота*): Дыктатар! Усе нашыя людзі рвуцца здабыць гэтыя масты...

Іклот: Гэта вельмі добра, Базарні. Зараз я скончу. Але пакуль што не перашкаджай мне, бо трэба ж неяк з імі скончыць, нешта даведацца пра іх (*усё падчас гульні*). Бо гэта была б жудасная дыверсія, калі б мы лічылі іх агентурай гэтага Возуба і памыляліся. А мне здаецца, Базарні, што так і ёсць (*Базарні хоча запратэставаць*).

Арыёні: Не перашкаджайце дыктатару. Пазней, усё пазней. (*Базарні выходзіць агаломшаны. Гульня ідзе без перапынку. У залі маўчанне, але на вакзале, у горадзе, недалёка расце гул ад выбуху і яшчэ бліжэй – гучны крык натоўпу*).

Іклот (*інстынктыўна, забыўшыся на містыфікацыю*): Што там адбываецца? Прафесар, што вы бачыце?

Арыёні (*несвядома паўтараючы словы з першай дзеі*): Ах, ці можна штосьці ведаць і разумець праз акно! Мне вельмі падабаецца ваша гульня, але я ўжо проста не магу вытрымаць, каб вось так, нічога не ведаць... я павінен...

Гарпадатэ (*уцягваючыся ў ход першай дзеі*): Як гэта не ведаць? (*да Іклота*) Эх, дыктатар, люблю я такія касыя падачы, бо гэта нагадвае мне ход сланом... (*да Арыёні*) Ну, проста рэвалюцыя, прафесар. Гэта ўжо вядома і без газет.

Іклот: Не трэба столькі размаўляць, а то прайграеце. Бо я выйграю ўжо на пяць ачкоў.

Гарпадатэ: Яшчэ пабачым. (*Да Арыёні*) Не бойцеся... чэмпіёне! На каго ставіце, прафесар? (*маўчанне*)

Арыёні (*гледзячы праз акно, іранічна і загадкава*): Перамагае заўсёды праўда. Стаўлю на яе.

Канец II дзеі

Дзея III

Усё тое ж самае, толькі акно расце ўгару і ўверсе значна пашыраецца, утвараючы трапецыю. Сэт Іклота і Гарпадатэ падыходзіць да канца. Кенгур падлічвае ачкі. Ужо каля дваццаці.

Аблівія (*у метафізічнай вусцішы*): Ральф... Гэта робіцца ўсё больш і больш загадкавым... Ральф, я баюся... скажы, што цяпер будзе?

Арыёні (*узбуджана*): Усё. Літаральна ўсё. Наша смерць або жыццё.

Аблівія: Але ж гэта немагчыма, каб гаворка тут была пра такія рэчы, як жыццё і смерць. Яны весяляцца, Ральф... Яны ў пінг-понг гуляюць...

Арыёні: Рыза, ты не разумееш...

Аблівія (*нерабіваючы*): Разумею! Цудоўна разумею! Ральф, яны зноўку гуляюць у пінг-понг... Гэтая пінг-понгавая бязглуздзіца ўсё далей і далей жудасна бязглуздзіца... Ральф, хіба ты не бачыш, што тут адбываецца?! У гэты пінг-понг гуляе сам дыктатар, правадыр народа, правадыр рэвалюцыі... Ральф, я, відаць, звар'яцею. Калі гэта твая дарогі, па якіх свет мусіць нагнаць нас, каб зрабіцца нарэшце сучасным светам – то...

Кенгур (*гучней*): Увага... Дзевятнаццаць: пятнаццаць... падача дыктатара (*выпраўляецца, містыфікуючы сітуацыю*). Падача чэмпіёна.

Арыёні (*да Аблівіі*): І што? Перш за ўсё, Рыза, мы павінныя жыць.

Аблівія (*упадаючы ў шал*): Дык... вось што: якраз я ў такім свеце жыць не хачу!..

Іклот (*умешваючыся*): У свеце нікому жыць не хочацца. Зрэшты, гэта абсурд. Мы жывем толькі ў народзе.

Гарпадатэ (*раздражнёна, да Іклота*): Чэмпіёне, калі вы пастаянна будзеце так памыляцца, то з гэтага ўсяго нічога не выйдзе...

Іклот: Сапраўды, я памыліўся. Выбачаюся (*адначасова аўт*).

Гарпадатэ: Да пятнаццаці! Дыктатар, вы прайграеце. (*Выпраўляючыся*) Чэмпіёне...

Іклот (*узбуджана*): Яшчэ паглядзім. Дзе шарык?

Базарні (*шукаючы*): Дзесьці знік. Няма. Шарык, які павінен ляжаць недзе тут...

Аблівія (*дапамагаючы шукаць і знаходзячы*): Ён і ляжыць. Вось ён! Я знайшла. (*Раптам робіцца сур'эзнай*) Але я знайшла яго не для вас. Не для таго, каб распальваць гэты пажар бязглуздзіцы... (*моцна*) Я ўвогуле яго вам не аддам...

Іклот (*раз'юшаны, узбуджаны пройгрышам*): Зараз жа аддайце шарык! (*занепакоена*) Што вы хочаце з ім зрабіць? (*надб'ягае да Аблівіі*).

Аблівія (*выкідае шарык*): Кінуць у пажар, але не бязглуздзіцы, а рэвалюцыі. О... там ён згарыць!

Іклот: Як вы смееце?

Арыёні: Рыза, што ты зрабіла?!

Аблівія (*выбухаючы*): Цяпер я ведаю, што зрабіла. Я прынесла ахвяру рэвалюцыі...

Іклот: Без майго дазволу? Насуперак мне? Я загадаю вас... згвалціць...

Аблівія (*з выклікам*): Бо ў самога вас няма... часу? Вы павінны гуляць у свой пінг-понг.

Іклот (*аўтаматычна*): Так. Няма часу (*ачомваецца*). Але што ж цяпер рабіць з гэтым пінг-понгам?

Арыёні: Ах, Рыза... Праз цябе ўсё прапала. Гэта ж справа жыцця. Рыза... (*да Іклота*) Але ж вы яшчэ не зусім прайгралі?

Іклот: Вы забываецеся, прафесар. Я ўвогуле не прайграю. Гэта быў толькі манеўр. Я хачу шарык!..

Гарпадатэ: Хачу шарык! Трэба скончыць гульню... Я ж выйграю...

Іклот: Маўчаць! Тактычны манеўр. Я зараз бы паказаў вам, як трэба гуляць! Шарык!..

Арыёні: Дык што рабіць? Усе крамы зачыненыя, той, выкінуты, – трэснуў... Рыза, шарыкі?

Гарпадатэ: Усё адно вы б прайгралі мне тое ачко... Я перамог.

Іклот: Маўчаць! Я падрыхтаваў сюрпрыз. Удар, якога яшчэ ніхто не бачыў.

Гарпадатэ: За каго вы мяне ўважаеце? Я ведаю ўсе ўдары і ўсе прымаю!

Іклот (*хапаючы ракетку*): Але ж такога вы не ведаеце... (*дэманструе ўдар*) О як!

Гарпадатэ: Зараз, чакайце... (*становіцца за стол*) Яшчэ раз!

Іклот: Ну, вось! (*б'е ракеткай*)

Гарпадатэ (*удае, што адбівае*): Узяў.

Іклот: Тады яшчэ раз кутні.

Гарпадатэ: Бяру, гэтым вы мяне не пераможаце!

Іклот: Паглядзім... О! У вас шаснаццаць.

Гарпадатэ: Яшчэ! (*да Кенгура*) Лічыце вы... цяпер да шаснаццаці.

Кенгур: Цяпер дваццаць: шаснаццаць... (*да Іклота*) Ваша падача.

Арыёні (*прасветлены, пачынае нешта разумець*): Рыза, ты ўратавала нам жыццё... Яны забылі прыкідвацца і сапраўды гуляюць без шарыка...

Аблівія (*у роспачы*): І навошта, Ральф, ратаваць жыццё? Я зусім гэтага не хацела... Навошта ўвогуле жыць у свеце, у якім дыктатарамі бываюць такія людзі? (*наказвае на Іклота*)

Арыёні: Такія? Гэта якія?

Аблівія: Аперэтакныя! Вось якія!

Арыёні: Ах, Рыза, але ж ён акурат зразумеў, што гісторыя перастала быць аперэтай, і ён сам павінен стацца аперэтакным. Гэта чалавек, які зразумеў не толькі недарэчнасць камізму, але і яго непазбежнасць...

Аблівія: Я не пра гэтую гульню... Я пра ўсё... Пра гэты паўтор усёй сваёй ідэалогіі – бессэнсоўна і ажно гратэска. Пра пераўтварэнне ідэалогіі народа ў слоган.

Арыёні: А ты думаеш, я гаварыў пра гульню? Я таксама казаў пра ўсё. Проста ты ніколі нічога не разумееш, Рыза... Я таксама кажу пра яго ўменне арганізаваць народ, стварыць ідэалогію нейкага грамадскага слогану. Але менавіта ў гэтым і ёсць яго веліч. Ён разумее, у чым тут справа. Каб усе паўтаралі ўласна гэты самы слоган. Легкадумна ці нават жартоўна, слоган, які, аднак, дапамагае здзяйсняць гісторыю, як рытмічная песенька падчас працы...

Аблівія: Ральф, ты геніяльны! Адзін ты разумееш, што робіцца са светам у гэтай мітусні... Бо ці ведаюць яны гэта самі пра сябе?

Арыёні: Не, Рыза, калі гэты Іклот Ільфэрэ чагосьці не ведае, то толькі таго, што ён – найвялікшы чалавек свету... бо ён думае, што ўсяго толькі – народа: што свету ўвогуле няма як такога!

Кенгур: Да васемнаццаці! *(на лесвіцы чуваць крокі знізу).*

Гарпадатэ: Ну, і як?!

Іклот: У кожным разе, мне здаецца, што гэта верагодна. Але не псуйце мне ўражанне сапраўднасці. *(Да Гарпадатэ)* Мая падача!

Зноў ідзе ціхая, таямнічая, як танец, гульня пустымі ракеткамі. Усё гэта адбываецца на фоне крокаў. Крокі на лесвіцы ўсё бліжэйшыя і бліжэйшыя. Гарпадатэ ў белым тэнісным строі і Іклот Ільфэрэ ў чорным гарнітуры ўтвараюць сабой дзіўную шахматную дошку, на якой акурат і гуляюць без шахмат. Уваходзіць мужчына – у чорным гарнітуры, як Іклот, хударлявы, інтэлігентны і таксама трохі манерны. За ім – пара ўзброеных людзей.

Тэнеруа: Так, здаецца, мы трапілі... *(няўпэўнена)* Ёсць тут гэты чэмпіён? *(Гарпадатэ і Іклот гуляюць яшчэ хвілю).*

Кенгур *(забыўшыся):* Слухаю вас, гэта я.

Іклот *(да Кенгура, перапыняючы гульню):* Вы што, забыліся, халера на вас? *(да Тэнеруа, працягваючы містыфікацыю)* Выбачайце, але чэмпіён тут – я.

Тэнеруа *(заклапочана):* Як гэта? Дык тут ажно двое гэтых чэмпіёнаў?

Кенгур *(у скрусе):* Не, не. Я памыліўся... Я не чэмпіён...

Тэнеруа *(здзіўлены):* Памыліўся? Дык хто вы тады?

Кенгур (*збянтэжаны*): Ну, ну... я не чэмпіён... вы быталі пра чэмпіёна, дык гэта ён (*паказвае на Іклота*).

Тэнеруа: Не, прашу прабачэння, выйшла памылка. Нам патрэбны іншы чэмпіён.

Іклот (*містыфікуючы сябе з усё большым запалам*): Але ж не! Я і ёсць гэты самы чэмпіён, пра якога адсюль выкінулі паведамленне на тэнісным шарыку...

Тэнеруа (*з недаверам*): Ну, тады ўсё правільна. Але ж я чуў, што яго затрымалі...

Іклот (*мяркуючы, што суразмоўца таксама містыфікатар*): Спадар, я зараз страчу цярпенне. Я ж акурат і затрыманы...

Тэнеруа: Але ж вы гулялі ў тэніс... Што вы мне галаву дурыце!

Іклот: Гуляў, але потым, халера, мяне арыштавалі...

Тэнеруа: Ну, і дзе ён?

Іклот: Хто? Хто дзе?

Тэнеруа: Ну, той, халера, хто вас арыштаваў.

Іклот (*да ўсіх*): Не, спадарства, я ўжо быў пачаў верыць ва ўсё, але ён так псеу мне ўражанне сапраўднасці... (*да Тэнеруа з надзеяй, што той уключыцца ў містыфікацыю*) Але ж, спадар... вы забыліся, у чым справа?

Тэнеруа: Вы, я гляджу, здзекуецца з мяне, чэмпіёне. Я ж лётаў па ўсім горадзе, збіраў людзей і зброю, спяшаючыся вам на дапамогу...

Іклот (*іранічна*): Вы хоць не хлусьце так нахабна. Мы выкінулі адсюль шарык, калі было да шаснаццаці. Як вы маглі паспець за гэтыя хвілі лётаць па горадзе, збіраць людзей, спяшацца на дапамогу?

Тэнеруа (*збянтэжаны*): Ну, я... шалёна спяшаўся.

Іклот (*да ўсіх, абураны*): Не, спадарства, гэта нейкая халтура... Ён цалкам сапсаваў мне ўражанне сапраўднасці гэтага ўсяго...

Тэнеруа: Як гэта? Вы не верыце, што я сапраўдны? Сапраўды, дагэтуль я канспіраваўся, але цяпер, каб выратаваць вас, я вырашыў урэшце раскрыцца. Можце верыць, я сапраўды Возуб Тэнеруа!

Іклот (*агаломшаны, проста аглушаны*): Возуб Тэнеруа? Вы хлусіце!

Тэнеруа: Не, чэмпіёне, магчыма, я не павінен вам гэтага казаць, але, відаць, здарылася нейкае непаразуменне, і трэба было яго высветліць... а цяпер як найхутчэй пакідаем гэты гатэль...

Іклот (*пазбаўляючыся ад містыфікацыйнага тону*): Вы хлусіце! Бо сапраўды немагчыма, каб вы маглі перахапіць гэты наш шарык. Там жа стаіць рэвалюцыйная варта.

Тэнеруа: Але ж я не перахопліваў яго цяпер, толькі тады, калі рэвалюцыйныя войскі займалі гатэль...

Іклот (*з жахам і занадта позна разумеючы, у чым справа*): Як гэта, значыць, вы тады сапраўды выкінулі паведамленне? Значыць, вы кляліся і падманвалі?

Аблівія: Ды не! Не! Ніхто не выкідаў ніякага паведамлення... Я і цяпер у гэтым клянуся.

Іклот: Што там было з гэтым паведамленнем, Возуб? Якое яно было?

Тэнеруа (*уражаны рэакцыяй Іклота, але і надалей культурны і ветлівы*): Гэтага, прызнаюся, я дакладна не ведаю. Я чуў яго толькі тады, калі Базарні крычаў яго рэвалюцыянерам.

Іклот (*агоўтаўшыся, дыктатарскім тонам*): Ну, гэта няважна. Дык вось, вашыя інтрыгі сталіся вашай згубай. Вось вы і папаліся, Возуб, я зараз жа загадаю арыштаваць вас!

Тэнеруа (*уражаны, нічога не разумеючы*): Што? Дык вы – шпіён Іклота? Вы былі тут прынадай для мяне?

Іклот: Не, Возуб.

Тэнеруа: Тады што?!

Іклот (*з пафасам*): На Возуба Тэнеруа патрэбныя большыя прынады, чым нейкі чэмпіён у боксе. Я – правадыр рэвалюцыі Іклот Ільфэрэ.

Тэнеруа: А-а-а-а!..

Іклот (*падыходзячы да дзвярэй*): Базарні! Базарні! Хто там ёсць – сюды!

Хлопец (*амаль адразу ж улятаючы ў залу*): Я да вашых паслугаў.

Іклот: Дзе Базарні? Паклікаць палову гатэльнай варты! Арыштаваць гэтых людзей!

Хлопец: Генерал Базарні акурат атакуе чыгуначны мост. Перамога, дыктатар! Людзі з гатэльнай варты ўсе да аднаго пайшлі дапамагаць – і перамагаць.

Іклот: Што? Пакінулі мяне тут аднаго? Без майго загаду пайшлі змагацца, га?

Хлопец: Ад іх залежала перавага ў бітве за чыгуначны мост. Але ўсё ўжо амаль скончылася. Несумненна, нас чакае перамога, дыктатар...

Тэнеруа (*авалодваючы сітуацыяй, вельмі іранічна*): Несумненна, нас чакае перамога, дыктатар. Але перамога рэвалюцыі, бо самі вы прайгралі... (*да сваіх людзей*) Арыштаваць яго!

Узброеныя людзі Возуба стаяць нерухома і цяжка. З дакорам глядзяць на Возуба, але маўчаць.

Тэнеруа (*яшчэ раз*): Зараз жа арыштаваць Іклота Ільфэрэ! Вы чуеце?!

Маўчанне, усё больш жудаснае, напружанае маўчанне, падскурнае, ажно да болю, і найперш – невыносна распаленае.

Аблівія (*істэрычна*): Ральф, забі мяне, досыць... досыць... я ўжо не магу гэтага трываць.

Кенгур (*імпульсіўна*): Ага, я таксама. Чаму ніхто нікога не арыштоўвае?

Тэнеруа (*вар'яцеючы*): Чаму вы яго не арыштоўваеце? (*да першага чалавека*) Ну? Кажы ты, халера!

1-ы чалавек: Прабач, правадыр, але я не веру, што такіх бескампрамісных дзеянняў цяпер нельга пазбегнуць... Гэта супраць маёй веры ў сучаснасць.

Тэнеруа (*да другога чалавека*): А ты чаго?..

2-і чалавек: Правадыр, я ішоў сюды бараніць арыштаваных, але кідацца на безабароннага? Не, правадыр. Бо я веру, што калі паводзіш сябе не па рыцарску, гэта не прывядзе да перамогі...

Тэнеруа (да трэцяга чалавека – моўчкі, толькі запытальным жэстам).

3-і чалавек: Я веру, што найлягчэй адняць зброю ў чалавека, прабачаючы. Таму, дыктатар, ты павінен пачаць з даравання віны...

Тэнеруа (да чацвертага): Ты таксама?

4-ы чалавек: Я ўвогуле не веру ў сапраўднасць гэтага ўсяго. Мы яшчэ раз сталіся ахвярамі жарту. Не трэба быць камічным, правадыр.

Іклот (з выклікам): Ну?

Тэнеруа (да сваіх узбунтаваных людзей): Як гэта? Значыць, вы адмаўляецеся слухацца мяне? Га? (маўчанне) Здрада?

Людзі: Не, дыктатар, расчараванне. Мы верылі, што, арганізуючы нас, вы мелі іншыя мэты, увогуле іншую ідэалогію...

Іклот (іранічна): Ну, я чакаю...

Тэнеруа (у роспачы, але іранічна): Дык і я чакаю... А-а-а... Чакаю, пакуль вернецца з перамогай вашае войска.

Іклот: А-а-а... Досыць, давайце ўжо, арыштоўвайце.

Тэнеруа: Вы ж першы збіраліся... Засаду на мяне зрабілі. А-а-а...

Аблівія (істэрычна): Богам прашу, чаму ніхто нікога не арыштоўвае? Давайце ўжо, зрабіце гэта – і ўсё!

Маўчанне. Дыктатары “in potentia”, абодва ў чорным, адзін насупраць аднаго, бледныя і страшныя, раз’ятраныя і бездапаможныя ў квадраце, булькочуць унутры булькатаннем жоўці.

Іклот (іранічна, пакутліва і бяссільна): А вы мне спадабаліся, Возуб, і вашыя людзі, якія сёння яшчэ ў нешта-там так моцна вераць...

Тэнеруа (іранічна, пакутліва і бяссільна): А вы мне спадабаліся, Іклот, і вашыя людзі, якія сёння яшчэ за нешта-там хочуць змагацца...

Іклот (*не вытрымліваючы, хапаецца за рэвальвер, цэліць*): Ну, глядзіце!
(*націскае на курок*) Няхай ужо хоць раз здарыцца забойства.

Тэнеруа (*бляднеючы, безабаронна*): Ну, чаму вы не страляеце? Гэта ж адзіная...

Іклот (*бляднеючы*): Ну, не... магу (*маўчанне, Іклот апантана сноўдаецца на пакоі, прыгожы, шматзначны, гратэскны*) Так, я разумею... Гэтая халера незараджаная... Баяліся, што ў выпадку паразы я здзейсню самагубства, і далі мне незараджаную халеру (*шпурляе браўнінг аб падлогу*).

Тэнеруа (*жудасны клубок страсці, раз'ятранасць у квадраце*): Іклот, вы найгеніяльнейшы паяц... задушыў бы... я вас адсюль не выпусчу...

Іклот: Возуб, дыктатар еўнухаў жыцця... Няўжо яны ўсё яшчэ ў нешта вераць?

Тэнеруа: Мілітарыст без кулі ў браўнінгу, рытарычная фігура таталітарызму!
Досьць... досьць... Кажы, як з табой скончыць?

Іклот: Ах, ах... Не бойся, я цябе адсюль не выпусчу.

Тэнеруа: Што? Няўжо яны дагэтуль заваёўваюць гэты няшчасны мост?

Іклот: А-а-а... Падлюга, амела дэмакратыі...

Тэнеруа: А-а-а... Што ён кажа?

Іклот: Што буду біць хаця б кулакамі.

Тэнеруа: Паспрабуй, шэльма... (*становяцца адзін насупраць аднаго – азвярэлыя, аддыктатарэлыя, вось-вось пачнуць баксіраваць. Выставілі кулакі*).

Кенгур (*у роспачы*): Але ж не... Спадарства... Гэта ж зусім не так... куды вам да боксу, калі вы нават у настольны тэніс... (*спалоханы, змаўкае*).

Тэнеруа (*сіплым голасам*): У настольны тэніс? Без шарыка?

Іклот (*яшчэ больш сіплым голасам*): Без шарыка? Гэты грыб дэмакратыі ніколі нават не зразумее настольнага тэніса без шарыка... А!

Тэнеруа: Я яго заб'ю... Дзе ракеткі?

Страшэнныя, згорбленыя, спазматычныя, са скурчанымі і здранцвелымі мышцамі, са зморшчынамі на тварах, ненавідзячы адзін аднога, становяцца з абодвух бакоў стала і моўчкі распачынаюць сваю чорную, інфернальную, нечалавечую гульню. Часам яны нагадваюць сабой два чорныя зігзагі – падстаўкі для кактусаў. Усе зачараваныя, нямыя. Кенгур драўляна і аўтаматычна вядзе лік сэта. Лічбы, змены падач і ні слова болей. Раптам пасля колькіх там хвілін гэтага скандэнсаванага, вар’яцкага абсурду праз адчыненае акно далятае найўная і жвавая песня, якую грае аркестр рэвалюцыянераў, што здабылі чыгуначны мост.

Аблівія (абуджаючыся): Ральф... Ральф... Ты, напэўна, скажаш, што свет ужо канчаткова нас нагнаў... Што менавіта гэтага мы і чакалі... Што ўрэшце можна пачаць жыць, Ральф... Але я ўжо не магу... Прабач, не магу. Там рэвалюцыя, а тут – яны, дыктатары... Ральф, гэта занадта для жанчыны... нават калі гэтая жанчына нудыстка... Ральф... успамінай мяне добрым словам... зразумей мяне... Пацалуй мяне яшчэ раз гэтым кампраметуючым, найсучаснейшым пацалункам у свеце. Я ўзмацню табе гэтую гратэскнасць і сучаснасць свету да максімуму... Шарык, цыгарэта, мой бант, выкінуты праз акно, – гэта яшчэ нічога, Ральф, але жанчына, што сама выкідаецца з акна...

Арыёні: Рыза, ты што, ашалела? (Арыёні бяжыць, але Аблівія апярэджвае яго і выскаквае)... Гэта ж маё апошняе... (стаіць перад пустым акном).

Кенгур (аўтаматычна і драўляна): Сем: восем. Змена падачы.

Арыёні: Рыза? Апошняе... каханне... (чуваць, як песня спыняецца. Крык. Крык жаху. Чуваць каманды).

Кенгур: Восем: восем. Нічыя.

Цішыня, на лесвіцы крокі, крокі падымаюцца на верхнія паверхі. Зігзагападобная чорная гульня дыктатараў не спыняецца.

Гарпадатэ (іранічна, горка): Прафесар, вы чулі? Нічыя.

Арыёні (бяздумна, з апатыяй): Не ведаю... нічога не ведаю... Рыза загінула... (Крокі ля дзвярэй, уваходзіць Базарні).

Базарні: Мост здабыты, дыктатар. Гэта працягвалася роўна гадзіну. Я сам праводзіў атаку.

Партнёры не звяртаюць на яго ніякай увагі. Арыёні скаланаецца і змяняецца з выгляду, бледны, без усмешкі, але моцны. Рашэнне прынятае.

Арыёні (тонам дыктатара, правадыра рэвалюцыі): Вельмі добра, Базарні. Я ганаруся табой, што ты ўзяў ініцыятыву ў свае рукі... зараз пойдзем з табой да таксоўкі, каб агледзець гэты чыгуначны мост і паўднёвы вакзал.

Базарні (збіты з панталыку, да Іклота): Дыктатар, яшчэ мы атрымалі таемныя паведамленні ад папярэдняга ўраду... Хочаце з імі пазнаёміцца?

Арыёні (зноў адказваючы, як дыктатар): Вядома, Базарні... Такія рэчы нельга недаацэньваць... (нібыта нешта прыгадваючы). Толькі перш за ўсё, перад гэтай паездкай на машыне, я павінен зрабіць яшчэ адну рэч...

Базарні (агаломшаны): Але ж я не разумею, якім цудам вы зрабіліся дыктатарам.

Арыёні: Так, Базарні... цудам, можа быць... Адзінае, што я ў вас папрашу, – знайсці на вуліцы той чырвоны бант, які мне падаравала ўжо нежывая Рыза за ідэю настольнага тэнісу без шарыка.

Базарні: Чаго вы хочаце? (напраўляючыся) Чаго загадаеце, дыктатар?

Арыёні (горка): Ну што ж... Я разлічваў, што вы прынесяце мне яго гэтаксама, як ім тады гэты шарык. Я быў нават упэўнены. Ну, але што ж рабіць. Нават у такіх неспраўднёных ружаў бываюць шыпы... Каб змагчы свабодна шукаць іх на вуліцы, трэба зрабіцца дыктатарам... (да Базарні) Хадзем, Базарні (выходзяць).

Гарпадатэ: Прафесар, куды вы?.. Патлумачце, што гэта ўсё ўрэшце значыць!

Арыёні (наварочваючыся): Гэта мяне ўрэшце нагнаў свет, майстра... Я іду, каб падняць неспраўднёную ружу, што павінна ляжаць недзе каля цела беднай наіўнай Рызы. Але каб зрабіць гэта, я мушу стацца чалавекам, якога ўсе ўспрымаюць несур'ёзна, як стваральніка грамадскіх слогаў, і якога адначасова не хочуць слухаць, бо самі яшчэ ў нешта-там вераць. Майстра, я павінен стаць дыктатарам (выходзіць).

Гульня дыктатараў "in potentia" робіцца жахлівай да бясконцасці.

пераклад з польскай – Алена Пятровіч

© Алена Пятровіч, пераклад, 2010